

METİN TURAN'IN DÖRT ESERİ

Dr. Doğan KAYA¹

Çalışmaları, şahsiyeti, ufku ile Türk Halkbilim tarihinde önemli bir yere sahip olan Metin Turan, yazı hayatına 1981 yılında on beş yaşında başlamıştır. Bugüne kadar pek çok dergide yüzden fazla makalesi, on kitabı (*Kağızmanlı Cemal Hoca, Aşık Veysel, Kul Himmet, Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri, Türk Halk Edebiyatı, Dostlar Seni Unutmadı Aşık Veysel Yaşamı-Sanatı-Şiirleri, Suları Islatan Mecnun, Kültür Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı, Halk Kültürü, sokaklar kentler Ülkeler*) vardır. Bunların her biri kendi alanında önemli saydığım kaynak eserlerdir. Onu ölümsüzleştiren asıl eseri ise 1994 yılında yayımlamaya başladığı Folklor/Edebiyat adlı dergisidir. Alanında müstesna yere sahip olan bu dergi hâlâ yayımına devam etmektedir.

Hakkında başlı başına bir çalışmayı çoktan hak etmiş olan Metin Turan'ın, ben bu yazımda dört eserini tanıtmaya çalışacağım.

OZANLIK GELENEKLERİ VE TÜRK SAZ ŞİİRİ²

Ülkemizde, Fuat Köprülü'nün âşık edebiyatı ile ilgili olarak ortaya koyduğu çalışmalardan sonra pek çok araştırmacı ve bilim adamı tarafından kitap, makale ve tez bağlamında nice eserler ortaya konulmuş ve bu yolda hayli mesafe kat edilmiştir. Metin Turan'ın bu eseri de bu alana katkı sağlayacak önemli eserlerden birisidir.

Turan, eserini vücuda getirirken, bu sahada yayımlanmış eserlerde yer alan bilgilerle kendi bilgi, tecrübe ve sentezini birleştirmiş; böylelikle âşık edebiyatı için çok önemli sayabileceğimiz bir eser kazandırmıştır.

Turan, her ne kadar eserin Önsöz'ünde “Halk Şiiri, hele de saz şiiri tarihçiliği çok zor bir alan. Benim bu çalışmam, eksikliklerini kabullenmeme rağmen, bir cesaret olarak kabul edilirse anlamlı olur. Yoksa saz şiiri tarihi yazımı anlamında içtenlikle söylemek gerekiyor, iddialı olduğum söylenemez.” diyerek alçakgönüllülük göstermişse de, Turan'ın *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri* adlı eserini biz, saz şiiri tarihi için önemli bir eser olarak görüyoruz.

Eserin Giriş bölümünde ağırlık olarak âşık edebiyatının temsilcilerine ve âşık muhtevasına ve âşık şiirinin türleri konusuna temas edilmiştir.

Önce, “Ozan ve âşık Sözleri Üzerine Bir Değerlendirme” başlığı altında ozan, kam, şaman, baksı ve âşıkların özellikleri irdelenmiş ve kişilerin âşık oluncaya kadar geçirdikleri safhalar üzerinde durulmuştur.

Bunu “halk şiiri” ve “saz şiiri” kavramları izahı edildikten sonra, şiiri ile âşık şiirinin esasları ve muhtevası konusu ele alınmıştır. Bu bağlamda bade içme, mahlas alma, usta / çırak, hikâye anlatma, muamma, âşık karşılaşmaları / atışma, halk hikâyesi gibi hususlar ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Âşık şiiri bahsine son verilmeden önce bir de halk hikâyesine örnek olarak Köroğlu'nun “Silistreli Hasan Paşa ile Köroğlu” kolunun metni verilmiştir. Daha sonra saz şiiri türleri başlığında *mani, koşma* (düz, yedekli, musammat, ayaklı, zincirbent ayaklı, zincirleme), *koşma-şarkı, semai* (hece), *varsığı, destan, ağıt, türkü, divan, selis, semâi* (aruzlu), *kalenderî, satranç, vezni-aher* hakkında bilgiler verilmiştir.

¹ Yayımlandığı yer: *Kültür Çağlayanı*, S. 21, Temmuz-Ağustos 2013, s. 11-13.

² Metin Turan, *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, Ankara, 1997, 352 s.

Eserin önemli bir bölümünü yüzyıllara göre saz şiiri bahsi oluşturmaktadır. Önce Kırzioğlu tarafından XV. yüzyılda yaşadığı tespit edilen ilk saz şairi Baykan'dan söz edildikten sonra yüzyıllara göre saz şiiri geleneğine yer verilmiştir. Geleneğin yüzyıllara göre gösterdiği özelliklere ayrıntılı olarak temas edilmiş ve her yüzyılda adından söz ettiren şairler hakkında bilgiler ve örnekler verilmiştir. Söz konusu şairler yüzyıllara göre şunlardır:

XVI. Yüzyıl Saz Şiiri: *Armutlu, Baba Süleyman, Bahşi, Çırpanlı, Geda Muslî, Hayalî, Kul Çulha, Kul Himmet, Kul Mehmed, Köroğlu, Oğuz Ali, Öksüz Dede, Pir Sultan Abdal, Rumelili Karacaoğlan, Usulî.*

XVII. Yüzyıl Saz Şiiri: *Âhû, Âşık, Âşık Kerem, Âşık Ömer, Benli Ali, Demiroğlu, Derviş Halil, Ercişli Emrah, Gaybi Sunullah, Gevherî, Karacaoğlan, Katibî, Kayıkçı Kul Mustafa, Kuloğlu, Tameşvarlı Âşık Hasan, Torunî (Derûnî).*

XVIII. Yüzyıl Saz Şiiri: *Âşık Hasan, Âşık Nigarî, Âşık Ravzî, Âşık Sadık, Âşık Talibî, Âşık Tüccarî, Bahadınlı İbrahim, Hasretî, Kul Emin, Kul Sevindik, Kul Yusuf, Rahmî.*

XIX. Yüzyıl Saz Şiiri: *Afyonkarahisarlı Harabî, Alanyalı Ahmet Sıtkı Çon, Artvinli Şamilî, Âşık Cemalî, Âşık Pervane, Deli Boran, Âşık Erbabî, Âşık İfşai, Âşık İsmail, Kemalî Baba, Âşık Mahmut, Âşık Minhaci, Âşık Osman, Âşık Sait, Âşık Şem'î, Tahir Kararî Baba, Tahirî, Vahdetî, Âşık Veli, Bayburtlu Celalî, Cesimî, Şenlik, Dadaloğlu, Delktaşlı Ruhsatî, Dertli, Erzurumlu Emrah, Eserî, Fevzi, Civan, Geredeli Figanî, Hacı Gulam Haydar, İkrarî, İznî, Kemalî, Keşfi, Lutfî, Mahir, Mahirî, Mansur, Meftunî, Mestî, Mehmet nabî, Meydanî, Molulu Revaî, Murgullu Âşık Osman, Rizeli Kâhya Salih, Seyranî, Seyrî, Sıtkı, Sadık Baba, Sümmânî, Şarkışlalı Serdarî, Şöhretî, Tokatlı Hıfzı.*

Metin Turan'ın "Metin Turan, Ozanlık Geleneği ve Türk Saz Şiiri" adlı kitabı "Cumhuriyet dönemi, Türk Saz Şiirine Genel Bir Bakış" bölümüyle sona ermektedir. Turan, bu bölümde yüzyıllar boyu süren saz şiiri geleneğinin XX. yüzyılda şairlerin pek çoğunun şehirle tanışmaları sonrasında kırılmaya uğradığını ve gerek konu gerekse şekil bakımından şiir geleneğinde farklılaşmaların başladığına işaret etmiştir.

TARİHTEN MEKÂNA TÜRK HALK ŞİİRİ³

Metin Turan'ın büyük çoğunluğunu *Gezgin* dergisinde yayımladığı ve muhtelif yüzyıllarda yaşamış dokuz halk şairi hakkındaki etütlerini bir arada topladığı kitaptır. Bu şairler Karacaoğlan, Köroğlu, Dadaloğlu, Dertli, Seyranî, Cemal Hoca, Âşık Veysel, Reyhanî, Kaplanî'dir.

Edebiyatımızda Yunus, Pir Sultan Abdal Talibî, Fevzî, Türabî vs. gibi mahlaslar / isimler birkaç şair tarafından kullanılmıştır. Asıl şöhretinden dolayı sonraki yüzyıllarda yaşayan bazı şairlerin kendilerine aynı mahlası almaları yüzünden konu karmaşık hale gelmiş, araştırmacılar yaptıkları pek çok çalışma ile bu karmaşıklığı halletmeye çalışmışlardır. İşte bu karmaşık konulardan birisi de *Karacaoğlan* konusudur. Çünkü Karacaoğlan mahlasını tespitlere göre dört şair kullanmıştır. Bunlar XVI, XVII, XVIII ve XIX. Yüzyılda yaşamış Karacaoğlanlardır. Metin Turan kitabında bu hususa temas etmiş, asıl şöhret sahibi olan Çukurovalı Karacaoğlan üzerinde durmuştur. Bu arada Karacaoğlan hakkında anlatılan söylenceye de çalışmasında yer vermiş ve şiirlerinden üç örnek kaydetmiştir.

³ Metin Turan, *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri*, Ürün Yayınları, Ankara, 2009, 174 s. (Kitabın dört baskısı yapılmıştır. Mayıs 2006, Nisan 2008, Eylül 2008, Ağustos 2009)

Tıpkı Karacaoğlan'da olduğu gibi kültürümüzde *Koroğlu* konusu da girift bir mesele olarak tartışılmaya devam edilmektedir. Çünkü geniş Türk coğrafyasında Türkmenistan'da, Azerbaycan'da, İran'da yaşayan Azerî Türkleri arasında, Anadolu hatta Rumeli'de pek çok kolu anlatılmaktadır. Metin Turan da kitabında bu konuya temas etmiş, Anadolu'da yaşayan Koroğlu'nu tanıtmaya çalışmıştır.

Kitapta anlatılan üçüncü önemli isim XIX. yüzyılın önde gelen şairlerinden *Dadaloğlu*'dur. Sözünü ettiğimiz üç şairin de özelliği hakkında geniş bilgi bulunmamalarıdır. Metin Turan ulaşabildiği kaynaklardan hareketle Dadaloğlu konusunu irdelemiş, edebiyatımızdaki yerini belirlemeye çalışmıştır.

Kitapta tanıtılmaya çalışılan şairlerden *Dertli* ve *Seyranî* de XIX. Yüzyılın büyük şairlerindedir. Her iki şair, biyografik bilgilerin yanı sıra edebî yönleri ve dikkat çekici taraflarıyla ele alınmıştır.

Turan, *Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri* adlı eserinde XX. yüzyıl şairlerine örnek olarak *Cemal Hoca*, *Âşık Veysel* ve *Reyhani* tanıtmıştır. Her üçünün ortak özelliği vardır; saz çalmak.

Cemal Hoca (1883-1957), Rusça bilen sözünü budaktan esirgemeyen, irticali kuvvetli bir saz şairidir. Kağızmanlıdır. Behcet Kemal Çağlar'ın dediği gibi "O mescidinde namaz kıldırır; evinin avlusunda saz çalar.

Âşık Veysel (1894-1973)'in irticali yoktur. Şiirlerini kafasında kurguladıktan sonra vücuda getirmiştir. TRT Repertuarında 41 türküsü bulunan Veysel, sesi, ezgileri, şiirlerindeki tabiliği, vatan ve birlik şiirleriyle edebiyatımızda yer etmiş bir saz şairidir.

Reyhani (1934-2006), irticali kuvvetli, rakiplerinin kendisinden çekindiği güçlü bir saz şairidir. Hikâyeler anlatmış, *Âşık Gurunî* adlı bir hikâyeye tasnif etmiştir. Yarım Aşk adlı bir senaryosu, Susuz Yolcu adlı bir oyunu vardır. Mevlüt İhsanî ile müştereken *Böyle Bağlar* adlı bir hikâyeye tasnif etmiştir. Orijinal konular ve ezgileri vardır.

Kitapta XXI. Yüzyıla ait bir şair olarak da *Kaplanî* tanıtılmıştır. Hakkında, yine Metin Turan tarafından "Yürüyorum Dikenlerin Üstünde" adlı bir kitap hazırlanmış olan Kaplanî lise mezunudur. Kitabına ad olan türküsü TRT Repertuarına girmiştir.

ÂŞIK VEYSEL YAŞAMI-SANATI-ŞİİRLERİ⁴

XX. Yüzyılın en büyük halk ozanlarından olan ve sağlığında değeri bilinmiş olan *Âşık Veysel* hakkında otuzdan fazla kitap, binden fazla makale, yüzlerce şiir vardır. Bunlardan birisi de Metin Turan'a aittir. Turan'ın 1994'te yayımlanan kitabında Veysel'in hayatına, gelenek içindeki yerine, toplumcu yönüne, fikirlerine ve sanatına yer vermiş; Cahit Öztelli'nin ve Yaşar Kemal'in Veysel'e ait iki değerlendirme yazısını eklemiştir. Kişilerin karakteristik vasfının ve yapısının tayininde hatıraların önemli rolü vardır. Turan, bu gerçekten hareketle kitabına Veysel'e ait sekiz hatıra kaydederek eserine zenginlik kazandırmıştır. Daha sonra Veysel'in inanç, dünya görüşü ve düşüncesini ortaya koyduğu şiirlerinin içinden seçtiği otuz şiiri ekleyerek, okuyucuların onu yakından tanımalarını sağlamıştır. Kitap, "Sonuç Olarak" başlığında Veysel'in kültürümüzdeki yerini belirleyen hükümlerle sona ermektedir.

YÜRÜYÜRÜM DİKENLERİN ÜSTÜNDE HALK OZANI KAPLANİ'NİN YAŞAMI-SANATI-ŞİİRLERİ⁵

---

⁴ Metin Turan, *Âşık Veysel Yaşamı-Sanati-Şiirleri*, Prospero Yay., Ankara, 1994, 127 s.

Dört baskısı yapılan bu kitap, Yozgatlı Kaplanî'nin hayatını, kişiliğini ve edebî cephesini tanıtmayı amaçlamaktadır. Kaplanî, 1958 Sorgun-Tulum köyü doğumludur. Saz çalan ve kendisine mahsus ezgileri olan Kaplanî, farklı konular ve farklı ifadeleri olan bir şairdir. Şairlik yolunda ilerlemesinde Vecihi Timuroğlu, Abuzer Karakoç, Mahzunî, Kul hasan, Hüseyin çırakman, Kul Ahmet, Arabi Dede ve İsmail İpek gibi şair ve kültür adamlarıyla olan yakınlıklarının büyük rolü olmuştur. Onu diğer saz şairlerinden ayıran özellik, Turan ifadesiyle; "1980'lerde yaygınlık kazanan ve ağlama duvarına dönüştürülmüş şiir söyleme biçimini tersine çevirme gayretidir... Kaplanî'nin anlamsal derinlik kadar, biçimsel bütünlüğe gösterdiği çabayı da dikkate aldığımızda özenli bir tavrın inceliklerini hemen görüveririz. Bu özen, biçim kadar konuya da yansımış; dile pelesenk olmuş temalardan uzak, bütün insanlık ailesini ilgilendiren imgelere yönelen bir şiirin boy vermesine yaramıştır." Genellikle sevgi şiirleri yazmış olmakla beraber, sorgulamalara gitmiş, toplumsal hayat ve düzen arasında ilinti kurmuştur. Kitapta87 şiir bulunmaktadır.

---

⁵ Metin Turan, *Yürüyorum Dikenlerin Üstünde*, Ürün Yayınları, Ankara, 2006, 144 s. (Kitabın dört baskısı yapılmıştır. Ağustos 1994, Ağustos 1999, 1999, Temmuz 2006.)